

גליון תת"א + ערש"ק פרשת בא

לקראת שבוע

עיונים וביאורים בפרשת השבוע

מדוע לא ייתכן שמילת ישראל היתה בי' ניסן?

כמה בתים היו בתפלין שבמדבר?

בפלוגת התנאים בקדושת שם צבאות

המעלות והחסדונות באדם ובזולתו

מכון אור החסידות

סניף ארץ הקודש
ת.ד. 2033
כפר חב"ד 6084000
03-738-3734
Likras@likras.org

Or Hachasidus

Head Office
1469 President St. #BSMT
Brooklyn, NY 11213
United States
(718) 534-8673

צוות העריכה וההגהה: הרב לוי יצחק ברוק, הרב משה גורארי,
הרב מנחם מענדל דרוקמן, הרב צבי הירש זלמנוב, הרב שלום חריטנוב, הרב מנחם
טייטלבוים, הרב אברהם מן, הרב יצחק נוב, הרב מנחם מענדל רייצס, הרב אליהו שוויכה

יהודים פשוטים ותלמידי חכמים

עד מורנו הבעש"ט נ"ע היו הת"ח ובני תורה בדלים מן היהודים הפשוטים. ובא מורינו הבעש"ט נ"ע והראה הפלגת מעלתם של ישראל הפשוטים

בעלי אמונה ומדות טובות

מאז הנחילנו הוי' אלקינו את תורתו הקדושה ע"י משה רבינו נתפלג עמנו לשתי כתות: (א) בני תורה בעל שכל. (ב) אנשים פשוטים בעלי אמונה פשוטה. ועד מורנו הבעש"ט נ"ע היו הת"ח ובני תורה בדלים מן היהודים הפשוטים. ובא מורינו הבעש"ט נ"ע והראה הפלגת מעלתם של ישראל הפשוטים.

בראשונה הנה גם תלמידי הבעש"ט נ"ע התפלאו על הנהגת מורינו הבעש"ט נ"ע לקרב את פשוטי אחינו, בעלי-המלאכות הפשוטים ואנשי השוק. הבני תורה קראום בשם "אומרי התהלים", ו"דלא ידע מאי קאמרייניקעס".

ככמה וכמה עיירות הנה הרבנים, ראשי ישיבות ותלמידי הישיבות היו בדלים לעצמם. ובקושי היו מתירים למחוייבי קדישים לעבור לפני התיבה, והרחיקום מהבתי כנסיות להחדר השני והדומה. עד שבא מורנו הבעש"ט נ"ע והשפיע מרוחו הקדושה לפרסם מעלתם של הבעלי אמונה פשוטה בישראל.

בודאי ראה את אחת השיחות בהמסופר על אודות אחת הועידות קדש שהתועד מורנו הבעש"ט עם זקני גדולי תלמידיו הצדיקים בשנות תקי"ג-תקט"ו ובביהכ"נ התאספו אז כמה וכמה אורחים ובהם אנשים פשוטים כו', והבעש"ט נ"ע הראה להם התקרבות גדולה.

הנה מאז נוכחו לדעת הפלאת מעלת ישראל, שהיהודי הפשוט ביותר הוא יקר מכל יקר. והוד כ"ק רבינו הזקן ביאר הענין: תלמיד חכם הוא יקר ביותר. בעל מוח הנו קר [בטבעו ו] לעתים קרובות מקרר. וצריכים זהירות. אנשים פשוטים הם בעלי אמונה ומדות טובות.

(אגרות קודש ח"י עמ' קלט)

פתח דבר

בעזה"ת.

לקראת שבת קודש פרשת בא, הננו מתכבדים להגיש לקהל שוחרי התורה ולומדי', את קונטרס '**לקראת שבת'** (גליון תתיא), והוא אוצר בלום בעניני הפרשה מתוך רבבות חידושים וביאורים שבתורת נשיא ישראל ומנהיגו, כ"ק אדמו"ר מליובאוויטש זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע.

וזאת למודעי, שבדרך כלל לא הובאו הביאורים כפי שנאמרו, ואף עובדו מחדש ונערכו ע"י חברי המערכת, ולפעמים בעת העיבוד הושמט ריבוי השקו"ט בפרטי הענינים והרחבתם עם המקורות כפי שהם מופיעים במקורם [ובפרט, במדור "חידושי סוגיות", שמופיעים כאן רק עיקרי הדברים], ויש להיפך, אשר הביאורים נאמרו בקיצור וכאן הורחבו ונתבארו יותר ע"פ המבואר במקומות אחרים בתורת רבינו. ופשוט שמעומק המושג וקוצר דעת העורכים יתכן שימצאו טעויות וכיו"ב, והם על אחריות המערכת בלבד, ושגיאות מי יבין.

ועל כן פשוט שמי שבידו הערה או שמתקשה בהבנת הביאורים, מוטב שיעיין במקורי הדברים (כפי שנסמנו בתוכן הענינים), וימצא טוב, ויוכל לעמוד בעצמו על אמיתת הדברים.

ויה"ר שנוכה לקיום היעוד "כי מלאה הארץ דעה את ה'", ונוכה לשמוע תורה חדשה, תורה חדשה מאתי תצא, במהרה בימינו ותיכף ומיד ממש.

בברכת שבתא טבא, מכון אור החסידות

תוכן ענינים

מקרא אני דודש.....ב

מפני מה הקדים לקיחתו לשחיטתו ארבעה ימים?

מדוע אי אפשר לומר שמילת ישראל היתה בי' ניסן? / מהו שיעור הזמן לדעת אם האדם עושה דבר מתוך ישוב הדעת? / ביאור תירוץ רש"י לקושייתו מפני מה ציווה הקב"ה לקחת את השה ד' ימים קודם לשחיטתו

(ע"פ לקטי שיחות חט"ז עמ' 114 ואילך)

פנינים עיונים וביאורים קצריםה.

"שביעת" מזיק מצרים (ע"פ לקטי שיחות חט"ז עמ' 58 ואילך)

כמה בתים היו בתפלין שבמדבר (יעיני לק"ש ח"ט עמ' 50 ואילך)

יינה של תורה.....ו.

אהבת השי"ת לישראל כמכת בכורות

מדוע רק במכת בכורות צוין הזמן המדויק – "כחצות הלילה"? / מהו המענה לטענת המקטרג "מה נשתנו אלו מאלו"? / מפני מה חצות הלילה הוא גילוי מיוחד מעצמות הבורא ית'? / וכיצד דם פסח ודם מילה גילו את אהבתו העצמית של הקב"ה לבניו?

(ע"פ לקטי שיחות חט"ז עמ' 864 ואילך)

פנינים דרוש ואגדהי.

מדוע יש ב'ר' מתיא בן חרש ברומי? (ע"פ לקטי שיחות חט"ז עמ' 119 ואילך)

בשיא האור, בשיא החושך (ע"פ תורת מנחם רהוועריוות תשמ"ד חט"ז עמ' 1137 ואילך)

חידושי סוגיות.....יא.

כפלוגתת התנאים בקדושת שם צבאות

יבאר דנחלקו הבבלי ומס' סופרים בשיטת ר' יוסי אי הוי כלל שמו של הקב"ה או לאו, ועפ"ז יתיישבו דיוקי הלשונות בכל המקומות / עפ"ז יפלפל גם בשיטת ת"ק דהלכתא כוותי'

(ע"פ לקטי שיחות חט"ז עמ' 53 ואילך)

תורת חיים.....טז

האחריות והזכות לפעול על הסביבה

דרכי החסידות.....טז

יהודים פשוטים ותלמידי חכמים

מקרא אני הדרש

ביאורים בפשוטו של מקרא

המדרש מדרש
לעילוי נשמת
האשה החשובה מרת
רוחמה חי' פומא ע"ה
בת יכלהמ"א ר' חוב
ביסטריצקין
ליבות משפחה שדו

מפני מה הקדים לקיחתו לשחיטתו ארבעה ימים?

מדוע אי אפשר לומר שמילת ישראל היתה כי ניסן? / מהו שיעור הזמן לדעת אם האדם עושה דבר מתוך ישוב
הרעת? / ביאור תירוץ רש"י לקשיטתו מפני מה ציווה הקב"ה לקחת את השנה ר' ימים קודם לשחיטתו

"דברו אל כל עדת ישראל לאמר, בעשור לחודש הזה ויקחו להם איש שה לבית אבות, שה
לבית . . והי' לכם למשמרת עד ארבעה עשר יום לחודש הזה, ושחטו אותו כל קהל עדת ישראל
בין הערבים" (יב, ג-ו).

ובפירושו רש"י הקשה, למה נצטוו לקחת את השנה כבר "בעשור לחודש", בשעה שהשחיטה
היתה רק ב"ד ניסן בין הערביים:

"ומפני מה הקדים לקיחתו לשחיטתו ארבעה ימים?"

ומיישב וזה לשונו:

"הי' רבי מתיא בן חרש אומר: הרי הוא אומר 'ואעבור עליך ואראך והנה עתך עת דודים'.
הגיעה שבועה שנשבעתי לאברהם שאגאל את בניו, ולא היו בידם מצוות להתעסק בהם כדי
שיגאלו, שנאמר 'ואת ערום וערי'; ונתן להם שתי מצוות: דם פסח ודם מילה שמלו באותו
הלילה, שנאמר 'מתבוססת בדמיך' בשני דמים. ואומר 'גם את כדם בריתך שלחתי אסיריך
מבור אין מים בו'. ולפי שהיו שטופים בעבודה זרה, אמר להם 'משכו וקחו לכם' – משכו ידיכם
מעבודה זרה וקחו לכם צאן של מצוה."

ב. ולכאורה, לאחר כל האריכות שהביא רש"י בדבר החשיבות של ההתעסקות במצוות על
ידי בני ישראל "כדי שיגאלו" – עדיין לכאורה הקושיא שפתח בה לא נתיישרה: "מפני מה
הקדים לקיחתו לשחיטתו ארבעה ימים?"

[בנחלת יעקב פירש (וראה גם גור אריי), שהיתה הכוונה להרבות בזכותם של ישראל: "הקדים לקיחתו
ארבעה ימים, שבאלו ארבעה ימים יקבלו שכר על הלקיחה ועל ההתעסקות בו".

אמנם אין זה מספיק, כי עדיין לא נתבאר – וכמו שהקשו המפרשים: "מפני מה הקדים לקיחתו לשחיטתו
ארבעה ימים דוקא, לא פחות ולא יותר?"

העזרת חיים

מבתי עצת והדרכות בעבודת הש"ת בחיי היום יום

האחריות והזכות לפעול על הסביבה

...במה ששואל דעתי במיוחד להמאורע האמור
שקרה בדרך - ידוע המבואר בכ"מ, אשר הענינים
דעולמנו הגשמי משתלשלים מהענינים ברוחניות,
וביחוד מהענינים אשר בתורה, וכמובן ג"כ ממאמר רז"ל
בראשית רבה בתחלתו, אשר התורה היא פנקסאות
ודפטראות שע"פ נבנה כל העולם כולו ועניניו, וכל
מאורע גשמי הרי זה רמז ולפעמים עוד יותר מרמז
בהנוגע להמצב ברוחניות.

ענין דרך ברוחניות הוא, כמ"ש ושמרנו דרך ה' לעשות
צדקה ומשפט, א.ו. התורה והמצוה בכלל, וביחוד
ענין הצדקה ומשפט, ומבואר בתורת החסידות קשר
שני הענינים שצדקה צריך לעשותה לאחר המשפט
שעושה בהנוגע לעצמו מה שייך ומוכרח לו לצרכיו,
שאו מפריש חלק גדול ממנו לצדקה, ועד"ז הוא גם
בהנוגע לצדקה רוחנית, בהעריכו מעמדו ומצבו הוא,
ואיך שיכול להשפיע על הזולת בסביבתו הקרובה וגם
הרחוקה, שאו מפריש חלק גדול מזמנו, מרצו ויכולתו,
לצדקה, להשפיע על הרחוקים לקרבם לחיי עוה"ב
(שזהו גם לחיי עוה"ז).

(אגרות קודש ח"ח ע"ב קטז)

השכר הגדול ביותר – ראיית הצלחה בעבודת הקודש

כותב אשר מבקר הוא בכפרים... וגודל הזכות אשר
בזה - אין די באר, וידוע פתגם הבעל שם טוב (אשר
שמענוהו כמה פעמים מכ"ק מו"ח אדמו"ר זצוקללה"ה
נבג"מ זי"ע) שכל אחד ואחת מישראל חביב אצל
הקב"ה באין ערוך יותר מחביבות של בן יחיד אצל
הורים שגולד להם לעת זקנתם, ומעתה יש לשער
כמה גדול הזכות כשמקרב את ליבו של בן יחיד זה
לאביו שבשמים, וביחוד שהוא כותב שקשור זה גם-כן
עם טרחה גופנית כי צריך לרכוב על הבהמה וכו' הנה
"לפום צערא אגרא".

ויהי רצון מהשם יתברך שיראה גם בעיני בשר
הצלחה בעבודתו בקודש זו, אשר זהו השכר היותר גדול,
וכפסק המשנה "שכר מצווה - מצווה", ויומשך זה גם כן
בהצלחה בעניניו הפרטיים, ובדואי כפסק רז"ל "מעלין
בקודש" - יוסיף אומץ בכל הנ"ל וכל המוסיף מוסיפין
לו מן השמים בהמצטרך לו בגשמיות וברוחניות.

(אגרות קודש ח"ח ע"ב כ"ד)

אמרת בעל חידושי הרי"ם לחסידיו

...טובה היא הבשורה שמבשר במכתבו הנ"ל כי
רואה סימני ברכה בהשתדלותו להשפיע לטובה על
אלה שיכולים לקנות לעצמם - ולהקנות לרבים -
עולמם בשעה אחת.

אבל אף שתקוותיו חזקות הן לראות בעתיד פרי
מעלליו, בטח זוכר הוא את תוכן שיחתנו בעת ביקורו
כאן, אשר הדגשתי כי סוף סוף העיקר הוא המעשה
והבפועל ממש, וצריכים לדעת חשבון צדק מהנעשה
בפועל.

ועל דבר כל זה, וביחוד אודות המצב הנוכחי בנוגע
ליהדות וחנינון במחנות העולים אינו כותב מאומה.

נשען על דבריו בעת שיחתנו, אכפיל בזה בקשתי אז,
אשר למרות טרדותיו ועסקיו, ישתדל להוודע הפרטים
בזה ולהודיעני המצב בלי כחל ושרק, אפילו שרק של
אהבת ישראל, כי להחלשות אדות היחס לשאלות
הקשורות במצב המחנות הנ"ל חשובה לי כל ידיעה
ברורה ומפורטת.

שמעתי מספרים, אשר פעם אמר בעל חידושי הרי"ם
לחסידיו: אם לא אפעול בכם כל שהוא יהדות, כמה
גדולה תהי' הרחמנות עלי, וכמו שנאמר "וירע למשה
בעבורם".

ומעין זה הוא בכל אחד ואחת שיכול להשפיע,
באופן ישר או בלתי ישר, על מי שהוא בישראל לחזקו
ביהדות או להביאו לפעולה בחיזוק היהדות, אשר צריך
הוא לדעת ברור, אשר הצלחתו בזה הוא אשרו ותפקידו
של המשפיע עצמו, ובמילא ישתדל בזה ככל הדרוש.
וע"פ דברי כ"ק מו"ח אדמו"ר הכ"מ: חזקה לעבודה
שאינה חוזרת ריקם.

בברכה ובתקוה לקבל בשו"ט.

(אגרות קודש ח"ח ע"ב ש"ב-ש"א)

"לעשות צדקה ומשפט" – הפרשת צדקה רוחנית לסביבה

לאחרי הפסק הכי ארוך נתקבל מכתבו... בו כותב
אודות המאורע ל"ע ול"ע שקרה לו [שמכוניתו נתהפכה
בדרך. המו"ל].

"שם המפורש", יו"ד ה"א וא"ו ה"א, היא יותר משאר השמות).

[ועפ"ז יש לומר דבאמת ר' יוסי ס"ל כת"ק ששם של הקב"ה יכול להתגלות ע"י נביא, ומה שצבאות "כולו נמחק" היינו מפני תוכן השם, שהקב"ה נקרא בשם צבאות רק "על שם ישראל" ואינו שמו של הקב"ה מצד עצמו (כנ"ל)].

ועי"ע בלקו"ש חל"ו ע' 56 ואילך איך ע"פ כהנ"ל מתבאר היטב הטעם שנקראו ישראל בשם צבאות דוקא ביציאתם ממצרים, כמבואר בפרשתנו.

יסוה"ת רפ"ו, שמקדים "כל המאבד שם מן השמות הקדושים הטהורים שנקרא בהם הקב"ה לוקה מן התורה שהרי הוא אומר כו", ואח"כ בהלכה שלאח"ז "ושבעה שמות הם השם הנכתב כו' (ומונה כולם עד) וצבאות", ומזה שמקדים ומתאר כולם באותו התואר "המאבד שם מן השמות הקדושים הטהורים שנקרא בהם הקב"ה", משמע קצת שס"ל שבדין "אין נמחקים" כל השמות שווים גם בעצם גדרם (בקדושתם וטהרתם) כאופן הב' הנ"ל, וכן מוכח קצת מזה שמקדים מנינם "ושבעה שמות הם" (אף שפשוט דקדושת

ומחומר הקושיא מצינו לכמה ממפרשי רש"י שנדחקו ברמזים שונים:

בצדה לדרך כתב "שהם כנגד ארבעה דינים הנעשים באלקי מצרים" (כמבואר במכילתא בפרשתנו עה"פ יב, יב, שכל אחד מהסוגים שבאלילים לקה באופן אחר, ומסיים שם: "נמצאנו למדין שעבודה זרה לוקה בארבעה דרכים");

במשכיל לדוד כתב "שהי' כן ארבעה ימים כנגד ארבע מאות שנים שנגזר עליהם השעבוד, לחשוב באלו הארבעה ימים שהיו עוסקים במצוה כאילו היו עוסקים כל הארבע מאות שנה, ושוב יהיו ראויים לשחוט את הפסח ולצאת מעבדות לחרות";

ובבאר בשדה כתב שהוא כנגד ארבע לשונות של גאולה: והוצאתי, והצלתי, וגאלתי, ולקחתי (ועי"ש עור).

אלא שכל ביאורים אלו הם בדרך הרמז – ואנו צריכים למצוא ביאור שיתאים גם בדרך הפשט, דרכו של רש"י בפירושו עה"ת. המו"ל].

ג. בבעלי התוספות הביאו את דברי רש"י בפרשת שמות (ד, כד), שמשה רבינו לא מל את בנו אליעזר לפני צאתו לדרך, כי אמר "פכנה היא לתינוק עד שלשה ימים". והיינו, שסכנה היא למול ולצאת לדרך מיד, אלא יש להמתין שלושה ימים לאחר המילה.

ולפי זה חידשו (וכן למד הרע"ב כאן), שמילת בני ישראל היתה (לא בליל ט"ו ניסן, ליל הפסח, שהרי למחרת יצאו לדרך וסכנה היא – אלא) באותה לילה שאחר "עשור לחודש" ("שנימולו באותו הלילה של לקיחה"), כדי שיהיו להם שלושה ימים מלאים לאחר המילה עוד לפני יציאתם לדרך.

וזהו הטעם שנצטוו לקחת הפסח כבר "בעשור לחודש" – כדי לחבר את שתי המצוות של פסח ומילה (שבזכות שתי מצוות אלו נגאלו, כדברי רש"י), ולכן לקחו את כבש הפסח בסמיכות לזמן המילה.

אבל מהלך זה מחודש הוא ביותר, ובכמה מקומות בדברי חז"ל מפורש שמילת בני ישראל היתה רק בלילה הפסח, אור לט"ו ניסן (ראה שמות רבה פ"ט, ה. שהש"ר פ"א, יב (ג). וראה בארוכה משכיל לדוד כאן).

ובדברי רש"י כאן בוודאי שאי אפשר ללמוד כן, כי רש"י אומר שהמילה היתה (לא ביחד עם לקיחת הפסח, אלא) עם דם הפסח, "מתבוססת בדמין, בשני דמים", והיינו, שהי' חיבור של דם הפסח עם דם המילה ביחד –

ומעתה מוכרח ש"דם מילה" הי' רק לאחר שחיטת הפסח וקבלת דמו, באור לט"ו ניסן. ושוב הדרא קושיא לדוכתא: למה הוצרכו לקחת את כבש הפסח ארבעה ימים קודם לכן?

[במשכיל לדוד פירש, שהקב"ה רצה לזרום שימולו מוקדם, ולכן צוה לקחת את כבש הפסח בעשור לחודש, "להזכירם שהם צריכים לעשות הפסח ובוה יבנם בלבם חשק למו"ל", כי הערל אסור באכילת הפסח (אלא שבפועל לא הועיל הדבר לכל בני ישראל, וחלק איחרו ומלו רק בליל הפסח).

אך צ"ע, כי לשיטת רש"י (פרשתנו יב, מג) האזהרה "וכל ערל לא יאכל בו" (יב, מח) נאמרה רק ב"ד ניסן, ואם כן "בעשור לחודש" עדיין לא נצטוו ולכאורה לא הי' מה שיזרום!].

ד. ונראה לומר בזה, ובהקדים:

מצינו בנסיון העקידה, שהקב"ה הראה לאברהם את הר המורי רק ביום הרביעי מאז שהתחיל לדבר עמו על העקידה. והיינו, שלאחר שביום הראשון נצטווה על עצם העקידה, השכים למחרת – ביום השני – בבוקר ויצא לדרך, ורק ביום השלישי ללכתם (שהוא היום הרביעי מאז התחלת הציווי (ראה ראב"ע ורמב"ן וירא כב, ג-ד)) אז הראה לו את מקום העקידה בפועל.

והטעם לשהיית זמן זה מאז התחלת הציווי, מפרש רש"י (וירא כב, ד): "כדי שלא יאמרו הממו וערכבו פתאום וטרד דעתו, ואילו הי' לו שהות להמליך אל לבו לא הי' עושה". ולמדנו איפוא, שארבעה ימים הם הזמן המספיק לאדם "להמליך אל לבו", ואז אפשר לדעת שעשיית הדבר היא מתוך הסכמה אמיתית מצד עומק נפשו.

ומעתה יובן גם בנידון דידן, דהנה רש"י בסיום דבריו כאן כתב: "ולפי שהיו שטופים בעבודה זרה, אמר להם 'משכו וקחו לכם' – משכו ידיכם מעבודה זרה וקחו לכם צאן של מצוה".

וכוונתו בזה (ראה גם נחלת יעקב כאן), אשר צאן הי' ה"עבודה זרה" של מצרים (רש"י וירא ח, כב). ולכן בזה שבני ישראל לוקחים שה, שהוא "יראת מצרים" (כלשון רש"י שם), במטרה לשחוט אותו – הרי פעולה זו גופא מדגישה את הפרישה מהעבודה זרה של מצרים.

ומעתה יתבאר למה "הקדים לקחתו לשחיטתו":

כיון שבני ישראל היו "שטופים בעבודה זרה", היינו שהי' מורגל ומושרש אצלם בעומק נפשם, היתה נדרשת פעולה שתעקור מן השורש את אותו מצב של "שטופים". ולשם כך אין די רק בעצם שחיטת הצאן לקרבן לה, כי אין בכחה של פעולה אחת לשרש ולעקור הרגל רע שנדבק בבני ישראל באופן של "שטופים";

כדי לבטל את אותו הרגל שהתרגלו ישראל בעבודה זרה, הוצרכו להדגיש את הזלזול בה באופן של פעולה ארוכה ונמשכת. ולכן ציווה אותם הקב"ה לקחת את הצאן למטרת שחיטתו מספר ימים לפני השחיטה בפועל, שעמידתו של הצאן – "יראת מצרים" – במשך זמן ארוך כהכנה לשחיטתו, מדגישה בעיני בני ישראל שוב ושוב (בכל רגע ורגע) את הפרישות מעבודה זרה והזלזול בה.

ומעתה יתבאר הדיוק של "ארבעה ימים", שהוא כמו שמצינו בנסיון העקידה – כנ"ל – שכאשר רוצים לבחון דבר אם נעשה מתוך מתינות ויישוב הדעת, הסימן הוא כאשר עוברים ארבעה ימים שבהם היה בידי האדם לחשוב ולהתבונן בו;

וכך כאן: עמידתו של הצאן למטרת שחיטה במשך ארבעה ימים, פעלה בבני ישראל את ההרגש ששחיטתו של הצאן לקרבן והפרישות מעבודה זרה אינם דבר ארעי בלבד – אלא דבר קבוע, אמיתי ופנימי. ודו"ק.

סבר ר' יוסי שאף שאפשר שיתגלה שם של הקב"ה ע"י נביא (כיון שדברי הנביא הם דבר ה'), מ"מ, כיון שהנבואה היא כפי שדבר ה' מתלבש בהשגתו ושכלו של הנביא (כנ"ל), לכן אין בשם זה קדושה כקדושת השמות שנתפרשו בתורה. פירוש, כשם שגופה של נבואה הוא דבר ה' כפי שדעת בן אדם נברא תופסת בו, ולא דבר ה' כמות שהוא מעצמו, עד"ז הוא גדרו של שם הקב"ה המתגלה ע"י נביא, שאין זה תואר של הקב"ה מצד עצמו, היינו קדושתו האמיתית, אלא תואר של הקב"ה רק במדרגת קדושתו הקרובה לגדרי הנבראים ולכן נמחק. וזהו גם תוכן הפירוש ד"לא נקרא (הקב"ה) צבאות אלא על שם ישראל" היינו ע"ש נבראים. ויש לומר, שבזה נרמז ג"כ, שזהו כפי שהקב"ה מתלבש בהשגת הנביא (ישראל).

ובדעת הת"ק דס"ל דאעפ"כ הוי משמות שאינם נמחקין – אולי י"ל ב' אופנים: חדא, דבאמת כיון שצבאות לא נאמר בתורה אלא ע"י הנביאים אין קדושתו חמורה כקדושת שאר השמות, ומ"מ הוי בכלל השמות שנק' בהם הבורא שדינם שאינם נמחקים, רק שאין קדושתם שווה זל"ז (ראה ר"ן שבועות שם בטעם שהוצרך שמואל לומר אין הלכה כר"י, "אע"פ דיחיד הוא לגבי רבים משום דרבי יוסי נימוקו עמו". וע"פ הנ"ל י"ל שההוספה "אין הלכה כר"י" הכוונה רק בנוגע לההלכה שאינו נמחק, אבל בנוגע לגדר השם, גם לת"ק אינו שווה לקדושת שאר השמות. ועצ"ע). ואופן ב' י"ל שבאמת לדידי' אין חילוק בין השמות.

ולא העיר מדברי הרמב"ם רפ"ו מהל'

של הנביא (עיי' מה שהאריך במורה נבוכים ח"ב פל"ו), והרי כבר נודע דאין ביכולת שום נברא להשיג שמותיו של הקב"ה (המורים על מידותיו ודרכי פעולתו, כמבואר בשמו"ר פ"ג, ו), ועיי' בזה רמב"ם ספ"ב מהל' יסודי התורה, וראה גם הל' תפלה פ"ט ה"ז; לכן ס"ל לר' יוסי שלא יתכן ששמו של הקב"ה ממש יתגלה ע"י נביא. ולכן מפרש ד"ה 'צבאות' היינו "אלקי הצבאות", שאינו תואר הקב"ה אלא חול ממש. אבל דעת ת"ק (והכי הלכתא כמבואר בסוגיא דשבועות), שצבאות הוא משמות שאינם נמחקין, יסודו דכיון שדברי הנביא הם סוף סוף דבר ה' הנמצא בתוך דעתו, לכן גם שם זה יש בו קדושה כזו שאינו נמחק.

ועפ"ז הכתוב ד"ופקדו שרי צבאות גוי" שהובא במס' סופרים הוא (לא לבאר יסוד השיטה, שהוא כנ"ל, אלא) להורות המציאות וגוף הדין, דמה ש"היו נוהגין בו חול" היינו חול ממש (ולא כשמות הנמחקין), ולכן מביא כתוב שבו הלשון צבאות היא חול ממש. ולשון "שנאמר" פירושה "כאותו שנאמר", "שהיו נוהגין בו חול [כאותו] שנאמר ופקדו שרי צבאות גוי", חול ממש. ומעתה, שיסודו של ר' יוסי ש"צבאות חול" הוא מזה שלא נזכר בתורה, יומתק זה שבמס' סופרים לא הובא בדברי ר' יוסי שום פסוק לראי' ורק אומר "צבאות חול" (והפסוק הובא רק בדברי ר"ש בן אלעזר בהמשך להענין "שהיו נוהגין בו חול").

וביסוד שיטת הבבלי, דלר' יוסי "כולו נמחק שלא נקרא צבאות אלא על שם ישראל" (היינו שהוא שם שהקב"ה נקרא כן אלא שמותר למוחקו), יש לומר דלהבבלי

הזקן סי' תל ס"א, וש"נ).

"שביתת" מזיקי מצרים

בעשור לחודש הזה, ויקחו להם איש שה לבית אבות
שה לבית

בשבת כי לקחו פסחיהן, שאז ה' בעשור לחודש
(יב, ג תוד"ה ואותו יום שבת פג, ב)

צריך ביאור: הרי מצינו במדרשי חז"ל, שעוד
בזמן שעבוד מצרים פעל משה על פרעה שתהי'
השבת יום מנוחה מעבודה (ראה שמו"ר פ"א, כח. פ"ה,
יח. וש"נ), וא"כ מדוע נצטוו ישראל לקחת את השבת
דווקא ביום השבת, והרי לקחת השבת יש בה כו"כ
איסורי שבת - קנין ומו"מ (ראה פרש"י פרשתנו יב, כא,
ועוד), הוצאה מרשות לרשות וכיו"ב?

ויש לומר, שאף שמצד איסורי שבת ה' ראוי
שלא לקחת את השבת בשבת, מ"מ, מצד תוכן ענין
השבת, דוקא השבת היא הזמן המתאים לזה.

ויוכן ע"פ מה דאיתא במדרש (ילקוט שמעוני
בחקותי רמז תרעב, ת"כ שם) על הפסוק "מזמור שיר
ליום השבת": "ליום השבת - למשבית מזיקין מן
העולם שלא יזיקו". ומבואר במדרש שם, דשביתה
זו יכולה להיות באופן ד"מעבירים מן העולם" (דעת
ר"י ביל"ש ובת"כ שם), אך "שבחו של מקום" הוא
כאשר שביתה זו מתקיימת באופן "שיש מזיקים
ואין מזיקים" (דעת ר"ש ביל"ש ובת"כ שם. וראה פירוש
"יהל אור" לכ"ק אדמו"ר הצ"צ נ"ע עה"פ).

ואף ש"משבית מזיקין מן העולם" יתקיים
לעיתים לבוא, מ"מ מצינו כעין זה בשבת בראשית
שבתחילת הבריאה, ש"ל"ו שעות שמשו אותה
האורה" (ב"ר פ"א, ב), שהחושך של הלילה הפך
לאור ויום - "ולילה כיום יאיר". ונמצא, שתוכן
ענין השבת הוא השביתה מן המזיקין באופן "שיש
מזיקים ואין מזיקים".

והנה, מצינו שבלקחת השבת בעשור לחודש
"נעשה בו נס גדול", כי "כשלקחו ישראל פסחיהם
באותו שבת, נתקבצו בכורי אומות העולם אצל
ישראל ושאלום למה זה הם עושין כך, אמרו להם
זבח פסח הוא לה' שיהרוג בכורי מצרים. הלכו
בכוריהם אצל אבותיהם ואל פרעה לבקש מהם
שישלחו את ישראל, ולא רצו. ועשו הבכורות
עמהם מלחמה והרגו הרבה מהם" (ל' שו"ע אדמו"ר

של חול, הושאלו גם לדברי חול שבעולם
(כמו "ואת אילי הארץ לקח" (יחזקאל יז, יג),
וכן "אלקים" שמשמשים בו על דיינים,
וכיו"ב), כמבואר במורה נבוכים ח"א
פס"א, וכיוון שהושאלו לדברי חול אינם
(אז) בגדר שמו של הקב"ה; ואילו שם
צבאות ביסודו אינו שם של הקב"ה, אלא
שם של בני ישראל, אלא שמשמשים בו
ג"כ כתואר של הקב"ה.

ועדיין יש לעיין בהראי' שבמס'
סופרים (וירושלמי) מהכתוב "ופקדו שרי
צבאות בראש העם" - דהלא גם השמות
א-ל אלקים ועוד הם לשון חול במקום
אחר, כנ"ל (כמו "ואת אילי הארץ לקח",
"צדקתך כהררי א-ל" (תהלים לו, ז), "אלקים
לא תקלל" (משפטים כב, כז)), ולמה הא
שם צבאות נקרא חול במקום אחר הוי
ראי' שכאשר קוראין אותו בו ית' הוא
נמחק ואינו שם קדוש (ראה שירי קרבן
לירושלמי מגילה שם, שהקשה עד"ז).

ולא הכי נ"ל דבאמת לכו"ע הכתובים
הללו (שהובאו ראי' לשיטת ר' יוסי) אינם
היסוד לשיטתו, והובאו כדי לבאר דבר
נוסף. ובהקדים די"ל דהיסוד לשיטת ר'
יוסי שצבאות אינו משמות הקדושים, הוא
בזה שלא מצינו שם זה בתורה, וכדאיתא
בברכות לא, ב דהתואר "צבאות" על
הקב"ה מצינו לראשונה רק בדברי
הנביאים, וס"ל לר' יוסי, דשמות של
הקב"ה צריכים לבוא לראשונה בתורה,
שהיא דבר ה' ממש. דאף שדברי הנביא
הם דבר ה', מ"מ, כיון שגדר הנבואה
הוא מה ש"הא-ל מנבא את בני האדם"
(רמב"ם רפ"ז מהל' יסודי התורה), היינו דבר
ה' המצטמצם בתוך דעתו והשגתו וסגנונו

חול ממש, אלא שלא חלה עליו קדושה
להעשות כשם שאינו נמחק, אבל מ"מ הוא
תוארו של הקב"ה, כמו "הגדול הגבור
כו' חנון ורחום וכו'", הנקראים בברייתא
דשבועות לעיל שם "שמות שנמחקין",
היינו שהם שמות של הקב"ה אלא שאין
בהם קדושה והם נמחקין [ואוי"ל דנפק"מ
גם לדינא מפלוגתא זו אם הוא עכ"פ
כשמות הנמחקים, ע"ד מ"ש אדמו"ר
הזקן בשו"ע או"ח ספ"ה ס"ג גבי שמות
המיוחדין להקב"ה שבלשון חול, שחל
עליהם איסור ביזוי השם וכו', ולפי"ז
אפשר אף בזה יש משום ביזוי. ועצ"ע].
ומבואר היטב טעם החילוק בין הכתובים
שהובאו בש"ס דידן ובמס' סופרים
(וירושלמי), דבמס' סופרים (וירושלמי)
מביא ראי' שהוא חול, ולכן נקט כתוב
שבו התואר צבאות לא קאי על הקב"ה
כלל, אלא חול ממש, "ופקדו שרי צבאות
בראש העם"; ואילו בגמ' דידן כוונת ר'
יוסי היא שאף שהוא כינוי להקב"ה מ"מ
אינו משמות הקדושים שאינם נמחקין,
לפי "שלא נקרא צבאות אלא על שם
ישראל", שאין הכוונה (כשטחיות הלשון)
שצבאות קאי רק על בני ישראל ולא על
הקב"ה (דאז הול"ל "שלא נקראו צבאות
אלא ישראל"), אלא דזה שהקב"ה נקרא
בשם צבאות הוא כיון ש"על שם ישראל"
שנקראים "צבאות", לכן נקרא הקב"ה
בשם זה (ועיי' גירסת הרי"ף והרא"ש בדברי ר'
יוסי "לפי שלא נקרא הקב"ה צבאות אלא על שם
צבאות ישראל"). ומטעם זה להבבלי לא חל
עליו הגדר והדין דשמות שאינם נמחקים,
כי שמות אלו הקב"ה נקרא בהם מצד
עצמו, וא"כ ביסודם הם שמות של הקב"ה
[אלא שכיון שיש לתיבות אלו גם פירוש

ועפ"ז נמצא שבלקחת השבת בעשור לחודש
נתקיימה השביתה מן המזיקים באופן נעלה ביותר
- שלמרות היות ישראל עדיין תחת ממשלת פרעה,
ויש מזיקים בעולם, מ"מ באו בכוריהם ובקשו
שישלחו את ישראל, היינו שלא זו בלבד שהמזיקים
אינם מזיקים, אלא שגדולי ובכורי המזיקים עצמם
פעלו ונלחמו לטובת ישראל.

כמה בתים היו בתפלין שבמדבר

והי' לאות על ידכה ולטוטפות בין עיניך

ע"ש שהם ארבעה בתים קריין טוטפות, טט בכתפי שתיים, פת באפריקי

שתיים

(יב, טו, רש"י)

בפ' ואתחנן, על הפסוק (ו, ח) "והיו לטוטפות
בין עיניך", פירש רש"י "ע"ש מנין פרשיותיהם
נקראו טוטפות". ויש לעיין בטעם השינוי, שכאן
פי' שנקראו טוטפות ע"ש "ארבעה בתים", ובפ'
ואתחנן פי' שהוא ע"ש "מנין פרשיותיהם".

וי"ל בזה:

איתא בקידושין (לו, סע"ב): "ביאה דכתב רחמנא
גבי תפילין ופטר חמור כו' מיבעי לי' לכדתנא דבי
ר' ישמעאל עשה מצוה זו שבשבילה תכנס לארץ".
והיינו, שנתחייבו בנ"י במצות תפילין מיד כשנצטוו
עליה, ולא רק כשנכנסו לארץ (וכן א"י בילקוט שמעוני
שלח טו, לב).

והנה, תפילין אלו שהניחו ישראל במדבר, על
כרחק לא היו בהן אלא ב' פרשיות (קדש והי' כי
יביאך), שהרי פרשיות שמע והי' אם שמוע לא
נאמרו עד סוף ארבעים שנה שהיו ישראל במדבר.

ולכן אין רש"י יכול לפרש כאן שהתפילין
נקראות טוטפות על שם מנין הפרשיות, היינו
שהציווי הוא להניח ארבע פרשיות, שהרי עדיין
לא נאמרו ארבע פרשיות כי אם שתיים בלבד. ולכן
הוצרך לפרש שבפרשתנו נקראו התפילין טוטפות
ע"ש הבתים, דאף שבאותה שעה היו רק ב'
פרשיות, נצטוו להניח ד' בתים, ושנים מהם נשארו
ריקים (ועיי' מש"כ המב"ט בבית אלקים (ש' היסודות פל"ז).
ואכ"מ).

המדרש
לעילוי נשמת
הרה"ח ר' יהודה לייב ב"ר
מרדכי אברהם ישעי'
ע"ה נפטר
מבית ב"ר אברהם יצחק
נפטר ב' יר יוסף החתם
הנעלה

אהבת השי"ת לישראל במכת בכורות

מדוע רק במכת בכורות צוין הזמן המדויק – "בחצות הלילה"? / מהו המענה לטענת המקטרג "מה נשתנו אלף מאלף"? / מפני מה חצות הלילה היא גילוי מיוחד מעצמות הבורא ית'? / וכיצד דם פסח ודם מילה גילו את אהבתו העצמית של הקב"ה לבניו?

הגילוי המיוחד במכת בכורות שלא נתגלה בשאר המכות

לפני מכת בכורות נצטוו ישראל להכין עצמם שלא ינזקו מן המכה: "ולקחו מן הדם ונתנו על שתי המזוזות ועל המשקוף על הבתים אשר יאכלו אתו בהם". דם זה יהי "לאות" על בתי בני ישראל, ואזי "וראיתי את הדם ופסחתי עליכם, ולא יהי' בכם נגף למשחית בהכותי בארץ מצרים" (פרשתנו יב, ז. שם, יג).

ואיתא במדרש (פדר"א פכ"ט. ת"י פרשתנו יב, יג. זהר ח"ב לה, ב) שדם זה הי' "דם מילה ודם פסח", ובזכות שתי מצוות אלו "כשעבר הקב"ה לנגוף את מצרים וראה דם הברית ודם הפסח, נתמלא רחמים על ישראל, שנאמר ואעבור עליך ואראך מתבוססת בדמין ואומר לך בדמין חיי".

ויש לתמוה: הלא קודם מכת בכורות באו על המצריים תשע מכות, ולא מצינו שיהיו ישראל מוזהרים לציין את בתיהם ב"אות" בכדי להינצל מהן. ומדוע רק במכת בכורות הוצרכו בני ישראל להיזהר שלא תפגע בהם המכה?

"מה נשתנו אלף מאלף"!

ויש לומר הביאור בזה:

המדרש
לעילוי נשמת
הרב שמעון ב"ר מנחם
שמואל ח"ד הלוי ע"ה
רייזשק
נפטר ב' כסלו ה'תשפ"ב

בפלוגת התנאים בקדושת שם צבאות

באר דנחלקו הבבלי ומס' סופרים בשיטת ר' יוסי אי הוי כלל שמו של הקב"ה או לאו, ועפ"י יתיישבו דיוקני הלשונות בכל המקומות / עפ"י יפלפל גם בשיטת ת"ק דהלכתא כוותי'

בדברי ר' יוסי, שבש"ס דידן הביא רא"י לשיטתו משום שהוא שמם של ישראל, ובשאר מקומות הובא הכתוב "ופקדו שרי צבאות בראש העם". גם צריך ביאור מש"כ בש"ס דידן "שלא נקרא צבאות אלא על שם ישראל", וכי אילו צבאות קאי על צבא השמים (מלאכים וכיו"ב), שוב הי' הדבר עושהו שם קדוש של הקב"ה.

ונראה לומר שהבבלי ומס' סופרים (וירושלמי) חלוקים בשיטת ר"י בגדר שם "צבאות", דבמס' סופרים הלשון היא "רבי יוסי אומר צבאות חול", היינו שלדעת ר"י אינו שם של הקב"ה כלל, היינו דבלשון "ה' צבאות" אין תיבת "צבאות" תואר של הקב"ה, אלא ע"ד הנאמר "ה' אלקי הצבאות"; משא"כ להבבלי, ששם הלשון ש"צבאות כולו נמחק" (ולא "חול"), שיטת ר"י אינה ש"צבאות" הוא

איתא בברייתא בשבועות לה, ב לדעת ת"ק שם "צבאות" שנקרא בו הקב"ה הוי בכלל שמות הקדושים שאינם נמחקים, אבל ר' יוסי אומר צבאות כולו נמחק שלא נקרא צבאות אלא על שם ישראל [שנקראו נמי צבאות], שנאמר והוצאתי את צבאותי את עמי בני ישראל מארץ מצרים, וכנזכר בפרשתנו נמי כמה פעמים תואר "צבאות" גבי ישראל בעת שיצאו ממצרים. ואשכחן פלוגתא זו גם ברפ"ד דמס' סופרים, ושם הלשון "רבי יוסי אומר צבאות חול", ובהמשך לזה "אמר ר"ש בן אלעזר של בית אגודה היו כותבין בירושלים והיו מוחקין צבאות שהיו נוהגין בו חול שנאמר ופקדו שרי צבאות בראש העם". וכן הובא לדעת ר' יוסי באבות דר' נתן פל"ד, ב ובירושלמי מגילה פ"א ה"ט. ויל"ע בטעם החילוקים

מדוע ישב ר' מתיא בן חרש ברומי?

והי' לכם למשמרת

ה' רבי מתיא בן חרש אומר: הרי הוא אומר ואעבור עליך ואראך והנה עתך עת דודים, הגיעה שבתה שגשבעתי לאברהם שאנאל את בניו, ולא היו בידם מצוות להתעסק בהם כדי שינאלו, שנאמר ואת ערום וערי, ונתן להם שתי מצוות, דם פסח ודם מילה שמלו באותו הלילה (יב, ו. רש"י)

מלשון רש"י "ה' רבי מתיא בן חרש אומר" משמע שלא אמר כן רק פעם אחת, אלא ה' רגיל לומר כן בקביעות.

ויש לומר הביאור בזה בעבודת האדם לקונו:

כמסופר בכ"מ (סנהדרין לב, ב. ועוד), מקום מושבו של רבי מתיא בן חרש ה' ברומי, ודוקא שם קבע מקומו וישיבתו, ולא בארץ ישראל שבה חיו רוב התנאים.

וזהו הרמז בדברי רש"י: "ה' רבי מתיא בן חרש אומר" - ה' מנחם ומעודד את תלמידיו הנמצאים עמו ברומי, שהגאולה תלוי' בזה שלכל יהודי ויהודי, גם מי שהוא "ערום וערי", שנמצא בשפל המצב בגלות רומי, יהיו "מצוות להתעסק בהם כדי שיגאלו". ולכן קבע את ישיבתו ברומי, מקום הגלות, כדי לסייע ליהודים הנמצאים שם, לזכותם במצוות ולהוציאם ממצב של "ערום וערי".

וההוראה למעשה פשוטה היא - להשתדל לסייע גם לאותם יהודים הנמצאים ב"קול המונה של רומי" (כל' הש"ס - מכות בסופה), ולתת בידם עכ"פ מצוה אחת או שתיים וכו'. וכבר הובטחנו ש"מצוה גוררת מצוה" (אבות פ"ד מ"ב), והולך ומוסיף ואור, עד לגאולת כלל ישראל במהרה בימינו.

בשיא האור, בשיא החושך

ויהי כעצם היום הזה יצאו כל צבאות ה' מארץ מצרים

(יב, כא)

מציינו בכתובים שמכת בכורות, שהיא התחלת ביטול גלות מצרים, התחילה בדיוק בחצות הלילה (ראה פרשתנו יב, כט. ברכות ד, א. רש"י שם יא, ד), שהוא הזמן החשוך ביותר בלילה; ואילו יציאת מצרים בפועל היתה "בעצם היום הזה", שפירושו בדיוק בחצות היום, הזמן המואר ביותר ביום (ראה רש"י האזינו לב, מח. ספרי האזינו שם ועוד. מכילתא ורש"י פרשתנו יב, מ).

ויש ללמוד מזה הוראה בעבודת האדם לקונו:

כאשר האדם נמצא בחושך רוחני, עלול הוא לחשוב שאין לו לנסות לצאת ממצב זה כאשר החושך גדול ביותר, שהרי יקשה עליו לבטל חושך כזה, אלא עליו להמתין לזמן שבו יאיר אצלו יותר אור הקדושה, ואז יקל עליו לבטל את החושך, ויוכל לצאת ולהשתחרר ממנו.

ועל זה באה ההוראה מהתחלת ביטול גלות מצרים בחצות הלילה דוקא - שאין לו ליהודי להתחשב במצבו החשוך הנוכחי, כי גם בעת החושך הכי גדול ניתן ליהודי כוחות לצאת ממצרים, וביכלתו להתגבר על כל הקשיים, אפילו על החושך של "חצות הלילה".

וכן הוא לאידך: כאשר אדם נמצא במצב של "עצם היום הזה", והיינו שמאיר אצלו אור הקדושה בתוקף גדול - עלול הוא לחשוב, שביכלתו להשאר במעמדו ומצבו בעבודת השם, ואין הוא צריך לצאת ממצבו הנוכחי, שהרי כבר מאיר בו אור הקדושה.

ועל כך באה ההוראה מזה שיציאת מצרים היתה "בעצם היום הזה" - שגם במצב של אור רוחני אין לאדם להסתפק במדרגתו שבה הוא נמצא, אלא עליו להתעלות תמיד מדרגא לדרגא, להתייגע יותר ויותר, לצאת ממקומו העכשווי וללכת מחיל אל חיל.

לקראת שבת

ט

עיקר תכלית המכות לא הייתה הכאת המצריים, אלא להביא לידי כך שידעו "כי אני ה'" (וארא ז, יז (במכת דס)). וכן עד"ז שם ח, יח (ערוך) שם ט, יד (כרד)), וממילא בני ישראל שכבר הייתה להם ידיעה באלוקות לא היו צריכים את המכות, וגם לא הוצרכו להישמר מפניהן.

אמנם, מכת בכורות הייתה שונה לגמרי: בשאר המכות, שתכליתן הייתה להביא את המוכה לידיעת ה', לא נאבד המוכה לגמרי אלא נענש באופן שיפיק תועלת מן המכה וידע את ה'. אך במכת בכורות נאבדו הבכורים לגמרי, באופן שלא נוספה בהם ידיעת ה', ובהכרח לומר שתכלית המכה הייתה עונש על מעשיהם הרעים, ולא הבאתם לידיעת ה'.

וכאשר ה' מדובר אודות עונש על חטאים, ממילא נוצר מקום למידת הדין לקטרג ולומר שעונש זה נחנך גם בין בני ישראל, וכפי שמוכא בדברי חז"ל שבגלות מצרים היו בני ישראל שקועים במ"ט שערי טומאה (ראה זהר חדש ריש פר' יתרו), והיו ביניהם עובדי עבודה זרה (ראה זהר ח"ב קע, ב. מכילתא בשלח יד, כח. ילקוט ראובני שם, כז), והייתה קיימת הטענה "מה נשתנו אלו מאלו... הללו עובדי ע"ז והללו כו'", וממילא קיים החשש שהמשחית לא יבדיל בין המצריים לבני ישראל.

ובכדי שלא יפגע המשחית בבני ישראל, ציווה הקב"ה שלא לצאת מפתח הבית, וליתן את הדם לאות על פתחי הבתים, ובכך ינצלו מן המשחית.

אמנם יש לתמוה, מכיוון שהמשחית טוען שבני ישראל ראויים לעונש כמו המצריים, "מה נשתנו אלו מאלו", כיצד יועיל ה"אות" להצילם מכך?

חצות הלילה שמחבר הפכים

ויש לבאר תחילה את עומק מהותה של מכת בכורות. כי הנה עוד דבר מיוחד מציינו במכת בכורות, שמשו טרח לציין לפרעה את הזמן המדויק שבו תבוא המכה, בחצות הלילה, אלא שמשו שינה בדבריו לפרעה ואמר "כחצות הלילה", "שמה יטעו אצטגניני פרעה, ויאמרו משה בדאי הוא" (פרשתנו יא, ד ופרש"י).

ולכאורה, מדוע דווקא במכה זו הודיע משה לפרעה את הזמן המדויק שבה תתרחש, ולא בשאר מכות? ובפרט, שבהודעה זו ה' משה צריך לשנות מדברי השי"ת, ומשמע שיש חשיבות רבה בהודעת זמן המכה, וטעמא בעי.

ביאור העניין:

נבאר בסה"ק (ראה אור התורה בראשית ח"א עמ' עה. וש"נ) ששני חצאי הלילה מורים על שתי המשכות מאתו ית'. חצי הלילה הראשון מקבל ממידת הגבורה והצמצום והדין של השי"ת, ולכן מרגע לרגע הוא נעשה אפל וחשוך יותר, ואילו חצי הלילה השני יונק ממידת החסד שלמעלה, ומשום כך הוא הולך ומאיר עד שמאיר לגמרי בבוקר.

והנה, שתי המשכות אלו של חסד וגבורה אינן יכולות להתחבר יחד, שכן הן שתי תנועות הפכיות זו מזו. הצמצום והרחבות, ההשפעה והמניעה, הקירוב והריחוק הם הופכיים זה

לקראת שבת

מזה, שהאחד הוא מ"קו החסד" וזולתו מ"קו הגבורה". ואין יכולת בשכל בן אנוש להבין כיצד חסד וגבורה יתאחדו יחד, וכיצד ישכנו האש והמים בכלי אחד.

אמנם, השי"ת הוא נעלה מכל ההגדרות, ואינו נתון תחת צמצומים והגבלות משום סוג, ואצלו ית' יכולים לשכון יחד החסד והגבורה.

והנה, בדרך כלל, מצמצם הקב"ה את עצמו, ואינו מגלה את עצמו בעולמות כפי שהוא אלא על ידי העלם והסתור באופן שהאור מצומצם ומוגדר ומוגבל, ואזי הגילוי הוא באופן של חסד או גבורה וכהאי גוונא, וזהו עניין שני חצאי הלילה, שבראשון מאיר הגבורה ובשני מאיר אור החסד.

אך חצות הלילה, הוא הרגע שמאחד את שני החצאים, את החסד והגבורה, ובו מאיר הבורא ית' בלי הגבלות כלל, באופן שהחסד והגבורה משמשים יחד.

אהבה של אב לבניו אינה משתנה

ומעתה יש לבאר מדוע מכת בכורות באה "בחצי הלילה" דווקא:

מכת בכורות הייתה, כפי שנאמר בהגדה, על ידי "הקב"ה בכבודו ובעצמו", וכמו שכתוב (פרשתנו יב, יב) "ועברתי בארץ מצרים – אני ולא מלאך" וכו'. והיינו שמכה זו לא הייתה על ידי גילוי אור מצומצם ממנו ית', אלא על ידי השי"ת בכבודו ובעצמו ממש.

ודבר זה מתבטא בעצם מה שהמכה באה "בחצות הלילה", שהוא זמן למעלה מכל ההגדרות וההגבלות, מפני שבו מתגלה "הקב"ה בכבודו ובעצמו" שלמעלה מכל ההגבלות, ובכוחו לאחד את החסד והגבורה יחד.

והנה, הטענה "מה נשתנו אלו מאלו" היא טענה שכלית, שמאחר ובני ישראל היו שקועים גם הם בענייני עבודה זרה, לכן צריכים גם הם להיפגע מן המשחית. אמנם, בשעה שמתגלה הקב"ה בכבודו ובעצמו, הנה אז אין מקום כלל לטענות שכליות, הנהגת השי"ת אינה לפי הכללים הרגילים, ואין שום מקום למידת הדין לטעון את טענותי.

בשעה זו, מתגלה אהבתו העצמית של הקב"ה לבני ישראל. אהבה זו קיימת גם בשעה שלכאורה על פי השכל בני ישראל ואומות העולם שווים הם, ומכל מקום אוהב הקב"ה את בני ישראל כמו שאב אוהב את בניו, אהבה שאינה בטלה ואינה נפגעת כהוא זה מצד טענות שכליות. גם במצב ש"אח עשו ליעקב", שלא ניכר ההפרש ביניהם, הנה מכריז הכתוב "ואוהב את יעקב ואת עשו שנאתי" (מלאכי א, ב-ג), וזאת, משום ש"בנים אתם לה' אלקיכם" (ראה יד, א), ואב אוהב את בניו באהבה שאינה נפגמת משום טעם.

ומעתה יובן מדוע דווקא במכת בכורות הודיע משה לפרעה את זמנה המדויק של המכה:

כאשר הודיע משה לפרעה על אודות מכת בכורות, לא הי' יכול פרעה להאמין שמכה כזו, שעניינה לאבד את הקליפה והטומאה, בזמן ש"ניתנה רשות למשחית", תזיק רק למצרים ולא לאותם מבני ישראל שהיו אז עובדי ע"ז.

לקראת שבת

ועל כן הוסיף משה ואמר לפרעה שמכה זו תבוא "כחצות הלילה", בזמן שמאיר גילוי כזה, שלמעלה מטעם ודעת, שמצדו השי"ת אוהב את בני ישראל באהבה עצמית שלמעלה מטעם.

דם של מסירת נפש

אמנם, מעתה צריך להבין לאידך גיסא: אם נמשכה מכת בכורות מעצמותו של הקב"ה, שאוהב את בני ישראל כאב לבניו, הרי לא הייתה מכה זו צריכה להזיק להם כלל, ומדוע הוצרכו ליתן אות בפתחי בתייהם?

והביאור בזה הוא, שאכן אהבתו של הקב"ה לבני ישראל היא אהבה שאינה תלויה בטעם ואינה תלויה גם בעבודתם. אמנם, בכדי שאהבה זו תתגלה ותתקבל בעולם הזה הגשמי, יש צורך בעבודה של בני ישראל.

כן הוא הכלל בכל ההמשכות הרוחניות מאת השי"ת, שהמשכתן למטה היא רק על ידי עבודת האדם (הטעם לזה, ראה לקוטי שיחות ח"ג עמ' 1009, ח"ט עמ' 72. ועוד. המו"ל). גם הגילויים הנעלים ביותר, שברור ופשוט שאין עבודת האדם שייכת ויכולה להגיע לאותן דרגות נשגבות, מכל מקום גם הם נמשכים דווקא על ידי עבודת האדם, שעובד עבודתו מעין ובדוגמת אותם הגילויים.

ובכדי להמשיך את אהבת השי"ת שלמעלה מטעם ודעת, שתתגלה ותתבטא בעניין הצלת בני ישראל ממכת בכורות, הרי צריך שבני ישראל יתעסקו בעבודה שגם תוכנה הוא עניין שלמעלה מטעם ודעת.

וזהו עניין דם מילה ודם פסח:

דם מילה, היא עבודה שלמעלה מן השכל לגמרי. כריתת הברית בין הקב"ה לבני ישראל שעל ידי המילה, הוא קשר שלמעלה מן השכל לגמרי. וכנראה במוחש מכך שהברית נכרתת בהיות היהודי עולל בן שמונה ימים, בעוד שאינו שייך לעניין של שכל והבנה כלל (ראה לקוטי שיחות ח"א עמ' 45 ואילך).

על דרך זה, גם דם פסח היא עבודה שלמעלה מן השכל. וכנודע (ראה דעת זקנים מבעה"ת בשלח טז, ח-ז) שהכבשים היו "תועבת מצרים" (וארא ח, כז), היינו עבודה זרה של המצריים, ואף על פי כן, לקחו בני ישראל את הכבשים מול עיני המצריים, והחזיקום משך ארבעה ימים, באמרם בגלוי שהם עומדים לשחטם ולהקריבם להשי"ת. עבודה זו כרוכה במסירת נפש בפועל, והיא למעלה מן השכל ומן הטעם לגמרי.

ועל ידי שתי עבודות אלו, שהן למעלה מן השכל לגמרי, נתגלתה ונמשכה בעת מכת בכורות אהבת השי"ת לבניו שלמעלה מן השכל ומן הטעם. וכאשר שמו את הדמים הללו על פתחי בתייהם, הרי לא נגע המשחית בבני ישראל, באופן של "ואוהב את יעקב ואת עשו שנאתי", למרות טענת המקטרג "מה נשתנו אלו מאלו".